

Vammaisfoorumin Hyvinvointialuekirje

Asiakkaan on voitava luottaa uuden vammaispalvelulain mukaisten palveluiden soveltamisohjeisiin ja tulkintaan

Tämän Vammaisfoorumin Hyvinvointialuekirjeen aiheena ovat uuden vammaispalvelulain (675/2023) mukaisten vammaispalveluiden soveltamisohjeet. Kirjoitimme hyvinvointialueille huoliamme soveltamisohjeista jo viime vuoden kirjeissä. Nyt asia on erityisen tärkeä, kun uusi laki on astunut voimaan vuoden 2025 alussa. Tietojemme mukaan soveltamisohjeiden valmistelu on edennyt varsin eri tahtiin, mutta kaikilla hyvinvointialueilla asia on tällä hetkellä valmistelussa, päätöksenteossa tai juuri valmistunut.

Soveltamisohjeilla on keskeinen merkitys sekä viranhaltioille että palveluja tarvitseville vammaisille henkilöille oikeusturvan toteutumisen näkökulmasta. Hyvin laaditut soveltamisohjeet ja niiden johdonmukainen tulkinta vähentävät oikaisuvaatimus- ja muutoksenhakutarpeita ja vahvistavat palveluja tarvitsevien henkilöiden luottamusta. Soveltamisohjeilla ja niihin pohjautuvilla asiakasohjeilla on keskeinen merkitys siinä, että vammaispalvelut kohdentuvat riittävinä ja oikea-aikaisina niitä vammansa vuoksi tarvitseville henkilöille.

Soveltamisohjeista ei ole olemassa erillistä lainsäädäntöä, mutta niiden tekemistä ja sisältöä ohjataan oikeuskirjallisuudessa ja laillisuusvalvontaratkaisuisa. Haastavaa soveltamisohjeiden laatimisessa on lain käsittelyn viivästyminen ja siitä johtunut lain pikainen voimaantulo. Tämän takia myös STM:n ohjaus on väistämättä viivästynyt. Keskusteluissa järjestöjen, vammaisneuvostojen jäsenten ja viranhaltijoiden kanssa on tullut esille tarve saada hyvinvointialueille yhtenäiset ohjeet tai mallit soveltamisohjeiden laatimiseen.

Selkeät soveltamisohjeet palvelevat päätöksiä tekeviä viranhaltijoita, neuvontaa antavia tahoja ja ennen kaikkea palveluja käyttäviä vammaisia henkilöitä. Vammaisneuvostoissa on runsaasti asiantuntemusta, jota tulisi hyödyntää ohjeita laadittaessa. Myös vammaisjärjestöjen laaja asiantuntemus on käytettävissä soveltamisohjeita laadittaessa. Uuden lain voimaantulo ja lain tulkitseminen tulevat todennäköisesti vaatimaan soveltamis- ja asiakasohjeiden päivittämistä useaankin otteeseen ja toivommekin näin tapahtuvan viipymättä, kun huomataan, että ohje ei arjessa toimi.

Soveltamisohjeita koskevia suosituksia

Nimenomaisesti soveltamisohjeita koskeva laintasoinen sääntely puuttuu. Soveltamisohjeilta edellytetään kuitenkin aina **lainmukaisuutta**: vammaispalvelulain lisäksi ohjeita on tarkasteltava ainakin sosiaalihuoltolain, asiakaslain, perustuslain, hallintolain ja yhdenvertaisuuslain sekä YK:n vammaissopimuksen näkökulmista. Lisäksi edellytetään **vakiintuneen oikeuskäytännön ja laillisuusvalvojien ratkaisujen noudattamista**.

Vammaisfoorumi ehdottaa soveltamisohjeiden malliksi kaksiosaista ohjetta, jossa olisi VPL:n soveltamisen yleisohje ja sen lisänä palvelukohtaiset ohjeet.

Yleisohjeessa¹ olisi tarpeen kuvata seuraavia:

- VPL ja muu VPL:n soveltamista ohjaava lainsäädäntö (HL, sotevalvontalaki) laajasti,
- VPL:n osalta myös lainvalmisteluaineisto,
- VPL:n tarkoitussäännös (1 §) ja soveltamisalasäännös (2 §), niiden merkitys ja avaaminen,
- YK:n vammaissopimuksen ja yhdenvertaisuuslain huomioiminen VPL:n soveltamisessa,
- YVL 15 §:n mukaisten kohtuullisten mukautusten perusteet, erityisesti yhdenvertainen mahdollisuus käyttää viranomaisen palveluita, vammaisen ihmisen tarpeiden ottaminen ensisijaisesti huomioon mukautusten kohtuullisuutta arvioitaessa, kohtuullisten mukautusten merkitys palvelun järjestämistavan valinnalle,
- Edellisten pohjalta palvelujen järjestämistä koskevan lainvalinnan perusteet, huomioiden VPL 5.3 §: *Palvelujen järjestäjän on huolehdittava, että vammaisen henkilön eri lakeihin perustuvat palvelut muodostavat tämän lain (VPL) tarkoitusta toteuttavan yhtenäisen kokonaisuuden.*
- Asiakasprosessin kokonaisuus (palvelun hakeminen, palvelutarpeen arviointi, asiakassuunnitelma, palveluita ja järjestämistapaa koskeva päätöksenteko, palvelujen toteuttaminen ja seuranta), myös asiakassuunnitelmaan ja palvelupäätöksiin kirjattavista asioista annettu uusi sääntely,
- VPL:n 3 §:n mukainen asiakkaan osallisuus ja sen tukeminen asiakasprosessin kaikissa vaiheissa,
- Vammaispalvelujen ja muiden palvelujen ammattilaisten yhteistyö asiakasprosessissa,
- VPL 4.3 §:n viittaus SHL:n 41 §:ään: viranomaisen vastuu huolehtia, että asiakasprosessissa on käytettävissä henkilön yksilöllisiin tarpeisiin nähden riittävästi asiantuntemusta ja osaamista,
- Ohjaus ja linkit vammaispalvelulain mukaisten palvelujen palvelukohtaisiin soveltamisohjeisiin,
- Asiakasmaksut sekä niiden alentamisen ja määräämättä tai perimättä jättämisen menettelytavat ja -ohjeet, asiakasmaksulaki 11 § ja VPL 2.4 §:n ns. suojasäännös,
- Palautteenantomahdollisuudet asiakasprosessista ja palveluista, ja
- Tieto ja ohjeet oikeudesta tehdä oikaisuvaatimus ja hakea muutosta päätökseen.

Suosituksia esiteltiin THL:n Verkostoituvat vammaispalvelut-tilaisuudessa 4.4.2025. Tuolloin esitys sai hyvän vastaanoton ja oli havaittavissa vahva yhteinen tahtotila yhteisten suositusten ja mallipohjien olemassaololle, jotta päällekkäistä työtä vältettäisiin. Tilaisuuden materiaali, jossa on myös palvelukohtaisia suosituksia ja havaintoja soveltamisohjeista löytyy verkkosivuiltamme:

[Taustamateriaalia - Vammaisfoorumi ry.](https://thl.fi/julkaisut/kasikirjat/vammaispalvelujen-kasikirja/tuki-ja-palvelut) Materiaalin saa myös pyytämällä katri.ignatius@vammaisfoorumi.fi

¹ Listan laadinnassa hyödynnetty lähteenä Vammaispalvelujen käsikirjaa <https://thl.fi/julkaisut/kasikirjat/vammaispalvelujen-kasikirja/tuki-ja-palvelut>
<https://thl.fi/julkaisut/kasikirjat/vammaispalvelujen-kasikirja/asiakasprosessi>

Yleisesti toteamme, että on hyvä pysähtyä miettimään, mihin tarkoitukseen aluekohtaisia soveltamisohjeita laaditaan, kun aluekohtaisia rajouksia palvelujen saatavuudesta ei voida tehdä. Nähdäksemme käytännön prosesseja on mahdollista kuvata (esim. alueellisia ratkaisuja siihen, miten syrjäseutujen palveluja käytännössä järjestetään), mutta **ei ole mahdollista muodostaa uusia, laista löytymättömiä rajoja tai kriteerejä**. Myöskään **harkinnanvaraisuutta ei voida lisätä laissa säädettyihin subjektiivisiin oikeuksiin**. Lain ilmaisuja ja palvelujen termejä tulisi käyttää, jotta palvelut ja toimintatavat ovat yhdenmukaisia ja esimerkiksi subjektiivista oikeutta vs. yleisen järjestämisvelvollisuuden piiriin kuulumista olisi mahdollista hahmottaa helpommin.

Vammaiset henkilöt tulee osallistaa soveltamisohjeiden laatimiseen ja niiden toteutumisen seurantaan

YK:n vammaissopimuksen 4 artikla 3 kohta velvoittaa yhteistyöhön vammaisten henkilöiden kanssa ja aktiivisesti osallistamaan heidät heitä edustavien järjestöjen kautta toimeenpantaessa lainsäädäntöä ja poliitikkoja, joilla vammaisopimusta pannaan täytäntöön. Uuden vammaispalvelulain soveltamisohjeiden valmistelussa ja soveltamisessa on kyse nimenomaan tästä vammaissopimuksen 4.3 artiklan mukaisesta toiminnasta.

Myös hyvinvointialuelain 32.2 §:n mukaan hyvinvointialueen **vammaisneuvostolle tulee antaa mahdollisuus vaikuttaa** hyvinvointialueen toiminnan suunnitteluun, valmisteluun, toteuttamiseen ja seurantaan asioissa, joilla vammaisneuvosto arvioi olevan merkitystä vammaisten henkilöiden ja heidän tarvitsemiensa palveluiden kannalta. Vammaisneuvosto tulee ottaa mukaan osallistumisen ja kuulemisen kehittämiseen hyvinvointialueella. Monilla vammaisneuvostojen jäsenillä on takanaan vahva vammaisjärjestöjen tuki ja he voivat käyttää työssään hyväksi vammaisjärjestöjen laajaa oikeudellista ja palveluja koskevaa asiantuntemusta.

Vaikka monella hyvinvointialueella vammaisneuvostot toimivat hyvin ja niiden jäsenet kokevat tulleen kuulluiksi myös erilaisia ohjeita laadittaessa. Valitettavan monella hyvinvointialueella vammaisneuvostojen osallistaminen on jäänyt varsin näennäiseksi, eikä aitoa mahdollisuutta vaikuttamiseen ohjeiden sisällöstä ole ollut.

Lainsäädännön muutosvaiheessa korostuvat tiedotus, neuvonta ja ohjaus

Uusi vammaispalvelulaki on merkittävä uudistus ja sillä on laajasti vaikutuksia ihmisten arkeen. Muutostilanteissa korostuu tarve ajantasaiselle, selkeälle tiedolle ja tarvittaessa myös henkilökohtaiselle neuvonnalle. 18.3.2025 mennessä alle puolet hyvinvointialueista oli päivittänyt verkkosivuilleen tietoa uuden vammaispalvelulain mukaisista palveluista. Koska siirtymäaikana sovelletaan sekä uutta ja aiempaa lakia, olisi kummankin soveltamisohjeiden tarpeen olla verkkosivuilla.

Vammaisfoorumi nosti viime vuonna hyvinvointialuekirjeessään esiin saavutettavan neuvonnan tärkeyden vammaispalvelujen piiriin pääsemisessä. Vammaisjärjestöihin tulevien yhteydenottojen perusteella tätä neuvontavelvollisuutta laiminlyödään ja ihmiseltä itseltään ja heidän läheisiltään edellytetään yhä vahvemmin kykyä ja jaksamista selvittää erilaisia vaihtoehtoja ja jopa vaatia tarvittavia palveluita. Erityisen tärkeää asiakkaan saama neuvonta ja ohjaus on nyt, kun lainsäädäntö uudistuu ja käyttöön tulee myös kokonaan uusia palveluita.

Saavutettavia ja ajan tasalla olevia verkkosivustoja löytyy hyvinvointialueiden osalta, mutta valitettavan monen hyvinvointialueen kohdalla viestintä ei ainakaan julkisten verkkosivujen osalta täytä hyvinvointialuelain vaatimia edellytyksiä. Järjestöihin tulleiden yhteydenottojen perusteella tiedämme, että:

- yhteystietoja ei löydy tai ne ovat vaikeasti löydettävissä
- muutoksista ei ole tiedotettu palvelua käyttäville tai tiedotus on ollut puutteellista.
- on syntynyt käytäntöjä, joissa palveluiden saamiseen tai käyttämiseen on tehty linjauksia, joista ei ole tiedotettu asianomaisia.

Ymmärrämme hyvinvointialueisiin ja erityisesti vammaispalveluihin kohdistuvat paineet ja resurssien riittämättömyyden. Haluammekin muistuttaa, että vammaisjärjestöjen asiantuntemus mm. saavutettavuuskysymyksissä ja viestinnässä on käytettävissänne. Myös erilaisiin ohjeisiin (soveltamisohjeet, asiakasohjeet jne.) annamme mielellämme näkemyksiä ja asiantuntijuuttamme.

Yhteistyöterveisin,
Veera Florica Rajala
Puheenjohtaja

Anni Kyröläinen
Pääsihteeri

Jakelu hyvinvointialueilla:
vammais- ja sosiaalipalveluista päättävät viranhaltijat
vammaisneuvosto
hyvinvointialueen johtaja
aluevaltuuston puheenjohtaja
aluehallituksen puheenjohtaja

Tiedoksi:
Aluehallintovirastot
Ihmisoikeuskeskus
Oikeusasiamies
STM
THL
Vammaisfoorumin vaikuttajaverkosto
Vane
Yhdenvertaisuusvaltuutettu

[Vammaisfoorumi ry](#) on 28 valtakunnallisen vammaisjärjestön yhteistyöjärjestö, jonka tarkoituksena on YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksia koskevan sopimuksen mukaisesti edistää vammaisten henkilöiden tasa-arvoa ja yhdenvertaisen osallistumisen mahdollisuuksia yhteiskunnassa. Vammaisfoorumi edustaa jäsenjärjestöjensä kautta noin 223 000 vammaista ja pitkäaikaissairasta henkilöä. Vammaisfoorumi on myös mukana Euroopan vammaisfoorumin (EDF) toiminnassa.

Vammaisfoorumi käynnisti loppuvuonna 2024 työryhmätyöskentelyn palveluita koskevien erilaisten ohjeiden tarkastelemiseksi. Työskentelyssä on ollut mukana asiantuntijoita 13 vammaisjärjestöstä. Tarkoituksena on ollut selvittää ohjeiden nykytilaa, koota suosituksia uuden VPL:n mukaisten palveluiden soveltamisohjeiden laatimiseen ja seurata uuden lain soveltamista.

Vammaisfoorumin **aiemmat kirjeet** hyvinvointialueille, joissa on käsitelty mm. viestintää, neuvontaa ja vammaispalvelujen hakemista sekä vammaispalvelulain mukaisten palveluiden soveltamisohjeita, vammaisten henkilöiden ja vammaisjärjestöjen osallistamista hyvinvointialueiden päätöksentekoon ja vammaispalvelulain mukaisten palveluiden kuulumista hyvinvointialueen erityiseen järjestämisvastuuseen löytyvät verkkosivumme etusivulta [Etusivu - Vammaisfoorumi ry](#)